

Ząbkowice Śląskie

Německy *Frankenstein*, česky *Frankenštejn*. Město se nachází v Dolnoslezském vojvodství a je sídlem ząbkowického okresu.

Historie

Město vzniklo okolo roku 1280. Křižovaly se tu dvě obchodní cesty: z Vratislavi do Prahy a z Nisy do Svídnice. Kromě obchodního významu mělo město také výhodnou obrannou polohu – stálo na strmých svazích, které byly obklopeny mokřady. Nejprve zde bylo opevnění tvořené valy a dřevěným hrazením – to trvalo asi do 30. let 14. st. –, poté byly vybudovány kamenné hradby.

Ve středověku město získalo různá privilegia – právo volného lovu ryb, obchodu se solí a olovem, mílové právo. Ząbkowice se také staly centrem soudnictví. Správu města vykonával fojt, jehož postavení bylo podobné rytířskému stavu. Staletí tento úřad vedla rodina Reichenbachů. Od roku 1536 přebírá pravomoce fojta městská rada.

Ve 14. st. dal polský kníže Boleslav II. město do zástavy a jeho nástupce Mikuláš ho prodal Karlu IV. – od té doby až do husitských válek ve městě vládli královští místodržící. V letech 1454–1569 město patřilo Poděbradům, od roku 1569 město jménem císaře spravoval starosta.

V 17. století město strádalo kvůli třicetileté válce. V 18. a 19. století zaznamenal Frankenstein dynamický rozvoj. Město v těchto dobách čítalo na 4 000 obyvatel, 444 domů a 8 věží, které sloužily i jako příbytky pro chudé.

V 19. století se zde projevila průmyslová revoluce. Město mělo i vlastní tiskárnu, kde se tiskl *Frankensteiner Stadtblatt*. Ještě na počátku tohoto století město obklopovaly hradby s věžemi, bastiony a vodními příkopy. V roce 1815 se začaly hradby rozebírat, nicméně městu zůstal jeho středověký ráz. O ten však přišlo při velkém požáru roku 1858. Založily jej hrajejí si děti.

Největší rozvoj přišel ve 2. pol. 19. a na počátku 20. st. Byly vystavěny nové domy, špitály a školy, vodovody, kanalizace, přivedena byla železnice. V roce 1905 zde žilo 8 404 osob, z toho bylo 98,9 % Němců, 0,6 % Židů a 0,2 % Poláků. 77,7 % obyvatel bylo katolíky, 21,7 % evangelíky.

Městu se během 2. světové války vyhnula fronta, takže nebylo zničeno. Po válce město připadlo Polsku. Němci byli vysídleni a od 7. května roku 1946 se město jmenuje *Ząbkowice Śląskie*. Přestože se řada osob angažovala v ochraně místních památek, bylo město za existence PLR značně zanedbáno, což vyvrcholilo demolicí severní části náměstí, kde byl postaven nepříliš hodnotný blok bytových domů. To se začalo měnit od 90. let 20. st.

Aféra hrobníků z Frankensteinu

V roce 1606 byla odsouzena skupina hrobníků za šíření moru, čarodějnictví a za znesvěcování mrtvol. Jejich činnost je spojena s kaplí sv. Mikuláše na starém hřbitově.

Roku 1606 ve městě řádil mor, za jeho rozšíření bylo odsouzeno šest mužů a dvě ženy. Nejprve vše vypadalo jako pouhý přestupek, ale pak komise v domě jednoho z hrobníků našla množství nádob s jedovatým práškem. Hrobníci se při mučení přiznali, že jej připravovali z mrtvol. Prášek pak rozsypávali v různých domech a na jejich prazích. Nanášeli jej rovněž na kliky a na klepadla. Množství lidí tak onemocnělo a zemřelo. Hrobníci pak domy vykrádali, přičemž obírali též mrtvol. Těhotným ženám měli rozřezávat břicha, aby mohli sníst srdce jejich dětí. Dále se přiznali, že v místních kostelích ukradli oltářní ubrusy a dvoje hodiny, které používali k čarodějnictví. Jeden z hrobníků se měl dopustit i zhanobení těla mladé dívky.

Po odsouzení byli hrobníci zmrzačeni a upáleni zaživa. Dále byli odsouzeni ještě spolupracovníci hrobníků. Dohromady tak bylo odsouzeno 17 osob. Skandál byl znám v celé Evropě a je možné, že Mary Shelleyovou inspiroval při psaní jejího Frankenstein.

Památky

Zapsané na seznam Národního institutu dědictví

- historické centrum města
- **kościół parafialny pw. św. Anny**, ul. św. Wojciecha 7 (farní kostel) z přelomu 19. a 20. st.
- **dzwonnica – krzywa wieża (zvonice Křivá věž)** z let 1413, 1860
- **zespół klasztorny dominikanów** (dominikánský klášterní komplex) ze 14. až 18. st. zahrnující kostel Povýšení svatého Kříže a klášter (*kościół pw. Podwyższenia Krzyża Świętego, klasztor*)
- **kaplica szpitalna pw. św. Jerzego**, obecnie parafialna cerkiew prawosławna pw. św. Jerzego, ul. Kłodzka (špitální kaple sv. Jiřího, dnes pravoslavný kostel) z pol. 14. st. přestavby z let 1720 a 1806
- **kaplica cmentarna, obecniekościół pw. NMP**, ul. 1 Maja, z let 1728 a 1857 (hřbitovní kaple, dnes kostel Panny Marie)
- **cmentarz komunalny**, ul. Handlowa, z 16.–19. st. (obecní hřbitov)
- **zamek ząbkowicki (ząbkowický hrad)** z 14.–15. st., hrady z let 1524–1532
- **baszta Gołębia**, ul. Prusa, z let 1504–1516 (Holubí bašta)
- **ratusz miejski (radnice)**, neogotická, z let 1862–1864
- **most św. Jana**, z let 1553 a 1896
- **dom**, ul. Aliantów 2, z 15. st., přest. 1860
- **domy**, ul. Armii Krajowej 1, 4 z 15.–16. st., přest. v 19. st.
- **szpital**, ul. Bolesława Chrobrego 5, z let 1903–1905
- **dom**, ul. Ciasna 4, z 16. st., přest. 1870
- **dom**, ul. Dolnośląska 1, 6, 11, z let 1800–1860
- **dom**, ul. Grunwaldzka 2, 4, 15, 19, 21, 23, z 16. 18. a 19. st.
- **dom**, ul. Konopnickiej 1, z 16. st. a z let 1700 a 1858
- **domy**, ul. Kościuszki 1, 5, 7, 8, 9, 17, 19, 21, 23, 29, z 15., 16., 17., 18. a 19. st.
- **dom rycerza Kaufunga**, dnes **Izba Pamiątek Regionalnych**, ul. Krzywa 1, z 16. a 19. st. (**Síň regionálních památek**)
- **dom**, ul. Krzywa 6 (9), z 18. st.
- **Dwór opatów henrykowskich w Ząbkowicach Śląskich**, dnes **klasztor**, ul. Krzywa 12 (d.10), z roku 1710 (Soudní dvůr henrykovských opatů)
- **domy**, ul. 1 Maja 4, 5, 17/19, 18, z 19. a počátku 20. st.
- **willa**, ul. Niepodległości 11, z poloviny 19. st.
- **dom**, ul. Prusa 20, z 19. st.
- **dom**, ul. Reymonta 1, z 15.–17. st., přest. 1870
- **domy**, Rynek 1, 2, 3, 6, 7, 9, z *oficyną*, 18 *fasada*, 21 *fasada*, 23, 25, 26, 27, 30, 31, 32, 33, 34, 35, 36, 37, 38, 39, 40, 42, 43/44, 45, 47, 48, 50, 51, 52, z 15., 16., 17. a 18. st. přest. v 19. st.
- **Dom Stanów Ziemskich**, Rynek 22, z 18. st. (Dům zemských stavů)
- **dawna gospoda, obecnie biura**, Rynek 29, z 15., 16. a 19. st. (bývalá hospoda, dnes kanceláře)
- **dom**, ul. św. Wojciecha 1, 2, z r. 1860, číslo 6, z druhé pol. 16. a pol. 19. st.

- *szkoła par., obecnie plebania, ul. św. Wojciecha 12 (d. pl. Kościelny), z roku 1549, přest. v pol. 17. st. a v roce 1815 (farní škola, dnes fara)*
- *zespół budynków szkolnych, ul. Wrocławska 17, soubor školních budov z poč. 20. st.*
- *dom, ul. Ziębicka 2, z r. 1885*

Ząbkowice Śląskie – Sadlno

- *kościół par. pw. św. Jadwigi., farní kostel sv. Hedviky*

Další památky

- *cmentarz żydowski w Ząbkowicach Śląskich (židovský hřbitov)*

Výběr z památek

Dzwonnica – krzywa wieża (zvonice Křivá věž)

Tzv. slezská Pisa. Nejvyšší křivá věž v Polsku (34 m), vychýlení od osy 2,14 m. Na vrchol vede 139 schodů. Vždy ve druhý víkend v červenci (pátek–sobota) zde probíhají Dny a noci Křivé věže – kulturně-rekreační festival, kdy zde vystupují hvězdy polské hudby, pořádají se happeningy, výstavy atp. V tomto čase je věž otevřená až do půlnoci.

Historie

Chybí písemné prameny, ale je pravděpodobné, že jde o pozůstatek původního hradu svídnických knížat, jenž byl zničen za válek s Jiřím z Poděbrad. Stará část věže má sílu přes 4 m. Poté, co se ve 14. st. rozšířily hradby, se z věže stala zvonice farního kostela sv. Anny.

Stavba byla dokončena pravděpodobně roku 1413. 24. srpna roku 1598 se věž vychýlila o 1,5 m. Nejspíš to byl důsledek tektonického dění v blízkém Bardu, ale roli zřejmě sehrálo i navýšené hmotnosti věže. V roce 1858 byla věž notně poničena požárem, ale opět byla dobudována. Původní střešní helmici nahradila atika ve tvaru sokolích ocasů. Po renovaci je věž od roku 2019 opět **otevřena** pro turisty, a to **denně od 9:30 do 17:30**. Vstupné: **bilet normalny: 9,00 zł; bilet ulgowy: 5,00 zł**.

Zamek w Ząbkowicach Śląskich (hrad)

Původní gotický hrad byl vybudován ve 14. st. V 15. st. jej poničila husitská vojska. Poté byl přebudován. V polovině 15. se dostal do vlastnictví synů Jiřího z Poděbrad. Dále jej poškodily útoky vratislavských, svídnických a niských měšťanů v roce 1469. V roce 1468 hrad dobyl Matyáš Korvín. Mezi lety 1522–1532 hrad renesančně přestavěl ziębický kníže Karel I. Po dalších válečných událostech zůstal hrad od roku 1728 opuštěný a v roce 1784 nakonec vyhořel. Mezi světovými válkami objekt fungoval jako regionální muzeum a turistická chata. V současnosti je hrad zakonzervovaný a udržuje se jako tzv. trvalá zřícenina. Vstupné: **bilet normalny 9,00 zł; bilet ulgowy: 5,00 zł. (Bilet do zamku należy kupić w Krzywej Wieży, lub Izbie pamiątek Regionalnych).**



Křivá věž, by Halicki - Praca własna, CC BY-SA 3.0 pl, <https://commons.wikimedia.org/w/index.php?curid=28214501>



Hrad, By Paweł Onyszków - Praca własna, CC BY-SA 3.0, <https://commons.wikimedia.org/w/index.php?curid=30366332>

Dom rycerza Kaufunga, dnes Izba Pamiątek Regionalnych (městské muzeum)

Městské muzeum. Dům z 15. st. Můžeme zde mj. vidět domovní kapli, vnitřní studnu a dále expozice věnované historii města. Sídlí zde *Laboratorium dr. Frankensteina* a najdeme zde i *Síň hrobařů*. Můžeme tu také absolvovat atrakci *Šladami doktora Frankensteina* (Po stopách doktora Frankensteina). **Otevřeno je denně.**

Vstupné: Izba Pamiątek Regionalnych

bilet normalny: 8,00 zł

bilet ulgowy: 4,00 zł.

Šladami Frankensteina:

bilet normalny 9,00 zł

bilet ulgowy: 5,00 zł.

Pakiet: Krzywa Wieża, Izba Pamiątek Regionalnych, Šladami Frankensteina, Ruiny Zamku

bilet normalny: 23,00 zł

bilet ulgowy: 13,00 zł.

Ratusz miejski (radnice)

Budova se několikrát měnila, věž byla zvýšena už v r. 1618, celá budova však roku 1858 shořela. Až na věž byl objekt rozebrán a vystavěn současný, neogotický, v letech 1862–1864.

Kościół parafialny pw. św. Anny

Farní kostel ze 14.–15. st.



Síň regionálních památek, By Olerys - Praca własna, CC BY-SA 3.0,
<https://commons.wikimedia.org/w/index.php?curid=20478668>



Radnice, by Halicki - Praca własna, CC BY-SA 3.0 pl,
<https://commons.wikimedia.org/w/index.php?curid=28268673>

Kostel sv. Anny, By Andberd z polskiej Wikipedii, CC BY-SA 3.0,
<https://commons.wikimedia.org/w/index.php?curid=8631887>

Jídlo



Kamieniec Ząbkowicki

Německy *Kamenz*. Vesnice – obec.

Kalendárium

- 1096: český kníže Břetislav II. založil opevnění.
1200: vlastnictví pánů z Pogorzeli.
1210: Pogorzelové založili augustiniánské opatství.
1249: klášter získávají cisterciáci
1350: přestavba na opevněný klášter.
1425–1428: poničení a rabování husitů.
1618–1648: újmy za třicetileté války.
1681–1732: rozkvět, 1702–1732 barokizace. Na oltář umístěn obraz od Michaela Willmanna – tzv. slezského Rembrandta.
1810: sekularizace pruských klášterů – mniši odešli, vybavení zčásti rozkradeno.
1817: požár. Zůstalo jen jedno křídlo kláštera – prelatura.
1830: panství získává nizozemská princezna a pruská kněžna Marianna Oranžská.
1835: Marianna a její muž Albrecht Pruský starší nechávají budovat palác na tzv. Hertabergu.
1939–1945: v prelatuře je sirotčinec – Němci zde vraždí mentálně postižené děti jedem v injekčních stříkačkách.
1945: vesnice se dostává do Polska, Němci jsou vysídleni.
1945–1946: palác vyrabován a vypálen sovětskými vojáky a polskými rabovači. Budova slouží jako sklad zboží.
1962: 4662 obyvatel
1996: 900 let Kamence
1997: povodeň tisíciletí
90. léta 20. st.: prelatura je zrenovována a adaptována na pobočku Státního archivu ve Vratislavi.
2018: otevření mauzolea v palácovém komplexu.

Památky

Do registru Národního institutu dědictví jsou zapsány např.:

- *kościół ewangelicki*, z 19. st.
- *zespół klasztorny oo. cystersów* (cisterciácký klášterní komplex) ze 14.–19. st., *pl. Kościelny 1–12*
- *kościół*, dnes farnost *par. pw. Wniebowzięcia NMP* (Nanebevzetí Panny Marie)
- *klasztor*, dnes *archiwum*
- *spichrz* (sýpka)
- *oficyny* (užitkové, nebytové budovy)
- *budynki gospodarcze* (hospodářské budovy)
- *szklarnie* (sklárný)
- *zespół palacowy* (palácový komplex z druhé pol. 19. st.)
- *ogród przypalacowy* (zámecká zahrada)
- *park z aleją dojazdową* (park s příjezdovou alejí)

Další:

- *mauzoleum Hohenzollernów* z r. 1898 r., v parku nedaleko zámku. Zdevastováno r. 1945, zrenovováno 2018.

Výběr z památek:

Zespół klasztorny oo. cystersów (cisterciácký klášterní komplex)

Zespół pałacowy (palácový komplex)

- Prohlídka zámku: každou celou hodinu od 10 do 17 hod.
- Vstupenky v zámecké kavárně 15 min. před celou hodinou. Kasa od 9:30 do 17:00.
- *bilet normalny: 25,00 zł*
- *bilet ulgowy: 15,00 zł.*
- Fontánu můžete obdivovat o víkendech mezi 12:00 a 24:00, v ostatní dny mezi 16:00 a 22:00.

Kościół ewangelicki



Klášterní komplex, By Jacek Halicki - Praca własna, CC BY-SA 3.0 pl, <https://commons.wikimedia.org/w/index.php?curid=35574947>



Zámek, By Jacek Halicki - Praca własna, CC BY 3.0, <https://commons.wikimedia.org/w/index.php?curid=50465772>



Evangelický kostel, By Margaretize - Praca własna, CC BY-SA 3.0 pl, <https://commons.wikimedia.org/w/index.php?curid=21665473>